

371.132.035(477) (045)

**ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ**

С.В.Яблоков

***Анотація.** У статті визначається сутність загальнокультурної компетенції як важливої складової професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах модернізації вищої освіти.*

***Ключові слова:** компетенція, загальнокультурна компетенція, професійна підготовка.*

***Аннотация.** В статье определяется сущность понятия общекультурной компетенции как важной составляющей профессиональной подготовки будущего учителя в условиях модернизации высшего образования.*

***Ключевые слова:** компетенция, общекультурная компетенция, профессиональная подготовка.*

***Summary.** The article defines the essence of cultural competence as an important factor in professional training of future teachers in the context modernization of higher education.*

***Key words:** competence, cultural competence, professional training.*

Постановка проблеми. В контексті інтеграції України до європейського освітнього простору пріоритетного значення у вищих навчальних закладах набуває проблема підготовки кваліфікованих фахівців, здатних поєднувати знання з предмета із поінформованістю в інших сферах життєдіяльності. При цьому важливою умовою підвищення рівня їхньої педагогічної культури стає формування та розвиток загальнокультурної компетенції, що реалізується в процесі інтеграції знань із різних галузей.

Як зазначається у державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), зміст та організація навчально-виховного процесу вимагають системного оновлення відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досліджень і зумовлюють потребу виховання нової генерації майбутніх фахівців, які у полікультурному просторі сучасного соціуму мають володіти всіма надбаннями світової культури [5, с.8]. Саме це і детермінує необхідність не тільки наявності у майбутніх спеціалістів певної кваліфікації, а й досягнення високого рівня загальнокультурної компетенції, що, безсумнівно, забезпечить їх повноцінну фахову діяльність в умовах глобалізації сучасного суспільства. Н.Бориско висловлює переконання щодо практичної значущості загальної культури, яка «сприяє емоційній поліфонічності майбутнього фахівця, робить його більш відкритим, активізує інтелектуальну сторону його діяльності, що є конструкцією духовності особистості, характеризується ціннісною орієнтацією думок, бажань і шляхетністю вчинків, полегшує засвоєння студентом системи знань з обраної професії» [3, С. 54].

На сучасному етапі переходу вітчизняної освіти на інноваційний алгоритм розвитку освітнього простору істотної ваги набуває створення особливого культурного середовища навчання та виховання майбутніх фахівців, що детермінує духовно-моральне, культурно-естетичне насичення змісту педагогічного процесу. В окресленні широких можливостей гуманітарної освіти С.Вдовцова акцентує увагу на її здатності сприяти забезпеченню, здобуттю й поглибленню загальноосвітньої, загальнокультурної і наукової підготовки, а також антропологічній спрямованості – зверненості безпосередньо до індивідуума, його інтелектуальної та емоційної сфери, до усвідомлення свого життєвого призначення й місця в суспільстві [4, С. 132].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Первісні теоретичні положення щодо загальнокультурної компетенції (без запровадження зазначеного терміна) репрезентовані в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського, К.Д.Ушинського, С.І.Гессена та ін. В сучасних дослідженнях плідно й розгорнуто дискутуються питання впливу загальної культури вчителя на його педагогічну діяльність (І.Е.Відр), розвиток соціально-педагогічних орієнтацій вчителя у професійній діяльності (М.М.Мукамбаєва) та ін. Слід зазначити, що проблеми формування загальної культури, культури спілкування, професійної культури, культурологічної складової у процесі навчання та виховання майбутніх фахівців стають предметом серйозної теоретичної рефлексії в наукових розвідках молодих учених. Так, І.Коваль у своїй роботі, присвяченій питанням вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі, наголошує на важливості індивідуалізації навчання [6, С.181]. У дослідженні проблеми педагогічного забезпечення культурологічної складової у підготовці студентів О.Коломієць акцентує увагу на значущості комунікативного компоненту та необхідності діалогу між викладачем і студентом у процесі обміну гуманістичними цінностями [7, с. 24], в той час, як наукові інтереси С.Вдовцової знаходяться у площині кореляції загальноосвітнього і професійного компонентів у мовній освіті студентів, зв'язку між мовою, мовленням, мисленням, а також принципів формування культури професійного спілкування [4, С.132].

Метою статті є визначення суті загальнокультурної компетенції як важливої складової професійної підготовки майбутніх вчителів та розкриття її основних компонентів.

Далеким від випадковості є той факт, що в умовах модернізації сучасної освіти виняткового значення набуває новий підхід до якісної підготовки випускників вищих навчальних закладів, пов'язаний з формуванням компетенцій відповідно до основних положень, вироблених Радою Європи. Поряд з соціальною, комунікативною, інформативною, когнітивною, спеціальною компетенціями, кожна з яких є узагальненням і передбачає оволодіння не окремими знаннями, уміннями чи навичками, а сукупністю освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер та складають комбінований інструментарій для впровадження ефективної життєдіяльності, провідне місце у чітко вибудованій системі вимог до сучасного фахівця належить загальнокультурній компетенції.

Грунтовний аналіз та висвітлення багатогранної суті компетенції у процесі комунікації є предметом жвавого наукового інтересу в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників (М.Камден, С.Савінгтон та ін.). Видатний американський філолог Н.Хомський наголошує на комплексному характері феномену загальнокультурної компетенції, оскільки остання містить не тільки лінгвістичні, а й нелінгвістичні (психологічні, когнітологічні, соціологічні та культурологічні) ознаки [13, с. 8].

Спеціалісти вбачають витоки концепції загальнокультурної компетенції в дослідженні Т.Кросса, Б.Базрона, К.Денніса та М.Айзекса «До проблем культурологічно-компетентної системи виховання» («Towards a Culturally Competent System of Care», 1989), де здійснено ретельний аналіз зазначеного феномену у виховній діяльності [13], який набуває уточнення, розробки і подальшого широкого застосування у сучасних педагогічних програмах.

Зауважимо, що поняття загальнокультурний вживається на позначення інтегрованих моделей людської поведінки і включає погляди, комунікацію, дії, традиції та різні інститути суспільства, в той час як у визначенні терміну компетенція відчуються різноманітні акценти, що свідчить про відмінності в розумінні предмета. В умовах сьогодення зазначена термінологічна одиниця набуває широкого значення в контексті загальних посилянь на розвиток, навчання та виховання. Ряд науковців вважають, що компетенція охоплює питання, в яких хто-небудь достатньо обізнаний, має певні повноваження, знання, досвід, здатність виконувати будь-яке завдання або робити що-небудь. Інші вбачають в компетенції здатність функціонувати певним чином, відповідно до моделей поведінки, що визначається соціумом. А.В.Хуторський трактує поняття компетенція як сукупність взаємозалежних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що окреслюють певне коло предметів і процесів, необхідних для якісної продуктивної діяльності щодо них [10, с. 79]. На думку В.О.Кальней, С.Є.Шишова та ін., компетенція – це загальна здібність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, набутих завдяки навчанню [11, с. 72]. Зазвичай у вітчизняній та зарубіжній наукових традиціях загальнокультурна компетенція визначається як сукупність конгруентних зразків поведінки, поглядів та переконань, що, об'єднуючись у систему, уможливають ефективну діяльність майбутніх фахівців у полікультурному суспільстві.

Деякі спеціалісти ототожнюють поняття компетенція і компетентність, проте, на нашу думку, слід чітко відокремлювати відмінності семантичного ареалу зазначених термінів, що актуалізуються, насамперед, у словникових статтях. Якщо згідно із «Словником української мови» компетенція вживається на позначення «доброї обізнаності із чим-небудь; колом повноважень якої-небудь організації, установи або особи» [1, с. 250], то змістовний об'єм компетентності співвідносять із значеннями прикметника компетентний: «який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований» [1, с. 250]. Найбільш поширеними англійськими лексико-семантичними варіантами competence (у перекл. на укр. компетенція) є: «здібність й уміння здійснювати необхідну діяльність; володіння спеціальною сферою знань; спеціальні вміння для виконання певних професійних обов'язків» [14].

На думку більшості дослідників, компетенція є похідним терміном від слова компетентність й визначає сферу застосування знань, умінь і навичок людини, в той час як компетентність є семантично первинною категорією і являє собою їх сукупність, систему, певні знання. Згодом поняття *компетентність* значно розширюється й набуває характеру сукупності інтелектуальних, фізичних, політичних, соціальних, моральних і естетичних знань, отриманих людиною як у системі освіти, так і з інших джерел, що знаходяться у різних сферах і формують компетентність особистості, створюючи умови для всебічного розвитку індивіда, а саме – навчання, праця, культура, політика, екологія, навколишнє середовище.

На сучасному етапі розвитку педагогіки і психології поняття *компетентність* перебуває в епіцентрі світової думки, що пояснюється його широкими можливостями в окресленні якісно нових перспектив розуміння місії школи, вищого навчального закладу, життєвих результатів освітньої діяльності. В основі концепції компетентності лежить ідея виховання компетентної людини й працівника, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, а й уміє адекватно діяти у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання, а також бере на себе відповідальність за певну результативність своєї діяльності. Отже, компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідний) становить сукупність необхідних щодо ефективної професійної діяльності (вузу, студента, викладача) систематичних функціональних знань й умінь (науково-виробничих, суспільно-політичних, психолого-педагогічних, економічних, предметних і відповідних особистісних якостей).

Переважає більшість фахівців одноставно вважають компетентність якнайкращим засобом віддзеркалення будь-якої ефективної (позитивної) діяльності у певній сфері, «здатності особистості до практичної діяльності, що вимагає наявності певної системи знань, а отже розуміння, відповідного типу мислення, яке дає змогу оперативно розв'язувати різні проблеми і завдання. А.Хуторський поглиблює осмислення зазначеного терміну і доповнює його цілим спектром особистісних якостей – «поняття компетентності включає не тільки когнітивну й операціонально-технологічну складові, але й мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову» [10, С.59], що зумовлює формування генералізованого розуміння компетентності як особистісного інтегративного утворення, яке охоплює смислові та

світоглядні ознаки, операційно-діяльнісні елементи [8, С.22].

Не підлягає сумніву той факт, що володіння індивідом певною інформацією, знаннями, практичним досвідом уможливується завдяки освітній мережі, в якій здійснюється навчально-виховний процес. Основні положення Національної доктрини розвитку освіти наголошують на необхідності активного сприяння вихованню гармонійно розвинутої і цілісної особистості, яка, з одного боку, усвідомлює себе органічною складовою своєї національної історії та культури, її знавцем та наслідувачем, а з іншого – відмінно орієнтується в європейському культурологічному просторі та цінує культурне надбання різних народів [5]. Саме цей факт і пояснює зростаючу роль культурологічної підготовки майбутнього спеціаліста, що реалізується у знаннях матеріальної та духовної культури, історичного розвитку української нації, фольклору, традицій, звичаїв і обрядів рідного народу, вміннях використовувати культурознавчі знання у професійній діяльності, уможливує діалог осіб, націй, народів, особистості й суспільства, людини і природи, людини і людини і вписується в інноваційні тенденції розвитку освіти [9].

Висновок. Як бачимо, сучасна модель освіти характеризується спрямованістю на формування у студентів не тільки вузьких професійних знань, а й загальнокультурної компетенції, докладний аналіз якої дає підстави стверджувати, що її сформованість відіграє домінуючу роль в процесі соціалізації особистості й розглядається як необхідна умова успішної інтеграції майбутніх спеціалістів у глобалізований соціум.

Література

1. Академічний тлумачний словник (1970—1980). – Електронний ресурс – Режим доступу <http://sum.in.ua/>.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. / Ф. С. Бацевич. – К.: Видавничий центр "Академія", 2004. – С. 122–126.
3. Бориско Н.Ф. Диалог культур и содержание материалов учебно-методического комплекса / Н. Ф. Бориско // *Іноземні мови.* – 1999. – № 2. – С. 53–58.
4. Вдовцова С.А. Забезпечення мовної і мовленнєвої компетенції фахівця у системі професійно-технічної освіти / С. А. Вдовцова // *Українська мова і література в середніх школах, ліцеях, гімназіях.* – 2003. – № 5. – С.131-134.
5. Державна національна програма «Освіта» / Україна ХХІ ст./ – К.: Райдуга, 1994. – 61с.
6. Коваль І. В. Про систему естетичного виховання студентів в технічному вузі / І. В. Коваль // *Вісник технологічного університету «Поділля».* – 1999. – № 1. – С. 178-186.
7. Коломієць 170. Коломієць Олена Борисівна. Педагогічне забезпечення культурологічної складової у підготовці студентів технічних вищих навчальних закладів: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2004.
8. Леонтьев А.А. Коммуникативность: пришло или прошло ее время? / А. А. Леонтьев // *Иностр. языки в школе.* – 1991. – N 5. – С. 22-23.
9. Формування громадянської компетентності учнівської молоді. Відкриття європейського року громадянської освіти в Україні: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. X., 2005.
10. Хуторський А.В. Ключові компетенції як компонент особистісно-орієнтованої парадигми освіти / А. В. Хуторський // *Народна освіта.* – 2003. – № 2. – С.58-64
11. Шишов С.Е. Мониторинг качества образования в школе / С.Е. Шишов, В.А. Кальней. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 320 с.
12. Chomsky Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge, Mass.: – M.I.T. Press, 1965. – 251p.
13. Cross T. Towards a culturally competent system of care, volume I. / Cross T., Bazron B., Dennis K., Isaacs M. – Washington, D.C.: Georgetown University Child Development Center, CASSP Technical Assistance Center.
14. Merriam- Webster online. Режим доступу: <http://www.merriam-webster.com/>